

УДК 81'25:82

ДО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ МЕТОДИКИ ГРИГОРІЯ КОЧУРА: ВІДТВОРЕННЯ РОЗМОВНО МАРКОВАНОГО КОМПОНЕНТА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ЗАСОБАМИ ЦІЛЬОВОЇ МОВИ

Андрій Білас

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76025;
e-mail: bilas_andriy@ukr.net*

Стаття присвячена питанню відтворення розмовно маркованого компонента іншомовного художнього тексту у Кочуровій концепції перекладу. Проналізовано підхід Григорія Кочура до проблеми відтворення розмовних елементів іншомовного художнього твору українською мовою. Простежується спрямованість аналізу перекладацьких стратегій Г. Кочуром. Розглядається проблема використання у перекладі стилістично-забарвлених ресурсів української мови.

Ключові слова: відтворення, розмовно маркований компонент, перекладацька стратегія, аналіз, переклад.

Актуальність розвідки визначається загальною спрямованістю перекладознавчих досліджень на вивчення надбань українських теоретиків і практиків художнього перекладу.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні підходів Г. Кочура до відтворення розмовно маркованого компонента художнього тексту засобами цільової мови.

Об'єктом дослідження є розмовні елементи художнього твору, а предметом – відтворення розмовно маркованого компонента художнього тексту засобами цільової мови. Матеріалом дослідження є положення наукових праць та переклади Г. Кочура.

Всебічне вивчення діяльності Г. Кочура як знакової постаті в історії української літератури, як перекладача, перекладознавця, культуролога заслуговує на окрему галузь філологічної науки – кочурознавства [3, с. 122]. З цією тезою Р. Зорівчак не можна не погодитися. Та напрошується запитання, чи ж достатньо вивчено доробок Майстра? Звичайно, ні. Тому актуальним вважаємо дослідження підходу Г. Кочура до проблеми відтворення розмовних елементів іншомовного художнього твору українською мовою, досі не вивченого в аспектуальній площині дослідниками наукового доробку і творчості Григорія Кочура.

Коротко спинимось на положеннях досліджень перекладацької та перекладознавчої спадщини Г. Кочура, який удосконалив перекладацькі принципи, і працював І. Франком, М. Зеровим, О. Фінкелем, домагаючись оптимальної перекладацької інформативності, унікаючи зайвої українізації перекладів, що в минулому набувала іноді рис бурлеску [4, с. 27]. Г. Кочур досліджував історію перекладу творів світового письменства українською мовою, хоча, як зазначає Р. Зорівчак, не залишив окремих методологічних праць з дослідження історії українського перекладу [2, с. 18]. З тез теоретиків

перекладу М. Новикової і О.Чередниченка очевидно впливає, що Г. Кочур спирався на традиції М. Зерова і М. Рильського, вважаючи їх найвищими авторитетами у перекладацтві [14, с. 41].

Значної ваги перекладознавець надавав індивідуальності перекладача, спираючись на доробки І. Франка, М. Зерова, Ю. Еткінда та інших. Г. Кочур застерігав, що перекладач мусить якнайчутливіше дослухатися до першотвору, мати витончений смак і зірке око; вчив перекладачів позбуватися панегіричного тону, уникати кучерявих висловів – тієї зайвої красивості; уважно стежити за власною мовою, яка повинна бути чутлива й прозора; вчив критично ставитися до власних перекладів і вчитися самому відчувати, де переклад, так би мовити, недотягує. Беручись перекладати один твір якогось письменника, бажано знати всю його творчість та біографію, та все те ще й на тлі епохи. Радив частіше заглядати до словників, які, на його гадку, можна читати як захопливу книжку [3, с. 125]. Сам Г. Кочур справедливо оцінював себе: “[...] я маю зухвальство вважати себе не тільки перекладачем, а ще почасти й істориком та теоретиком перекладу” [9, с. 199].

Перекладознавець наголошував на кореляції письменника і перекладача, якщо перший пов’язаний з художнім надбанням свого народу, та для другого нехай це не буде несподіванкою [9, с. 198]. Мабуть, звідси випливає ідея зв’язку письменника і перекладача з мовою народу, живою, автентичною, з усіма її ресурсами, що постає актуальним у дослідженні методики відтворення розмовності вихідного тексту заголом та його окремих елементів зокрема.

Г. Кочур не досліджував окремо проблематику відтворення розмовно-просторічного наповнення художніх творів, проте у його наукових працях знаходимо прямі і непрямі вказівки, як передавати і чи передавати взагалі вихідні розмовні марковані лексеми цільовою мовою.

В епоху “застою” були неоднозначні підходи до використання розмовних елементів у перекладі, водночас Г. Кочур відтворював найтонші деталі письменницької манери, не допускав жодного спрощення лексико-семантичного й стилістичного багатства та соковитості мовної стихії першотвору в українському перекладі [12, с. 153]. Погоджуємося з дослідниками перекладацької творчості Г. Кочура, які стверджують, що мова художнього твору має бути спрямована на повернення до живої народної мови, “до тої віками упосліджуваної мови, що як її не обрубуй, а вона, як безхвоста ящірка, регенерує” [13, с. 76]. Наведемо уривки з перекладів Григорія Порфировича творів П. Верлена для доведення його позитивного ставлення до використання розмовних лексем в українських перекладах іншомовних художніх текстів: *Винищуй дотепи гризькі ті; Щоб вірш твій завше був крилатий; Мрій дитинних* [1, с. 12–13].

Гортаючи праці Майстра, знаходимо доповідь, присвячену лінгвістичному та перекладацькому аспектам розмовності [6]. Автор часто зауважує у перекладачів (а інколи й у оригінальних письменників) неухагу до специфіки розмовного стилю, у творі не враховано того, що розмовляємо ми не так, як пишемо, що не тільки діалог, а й усна розповідь позначається порівняно з письмовою, меншою мірою синтаксичної впорядкованості, більшою схильністю до емпіричності.

Г. Кочур був упевнений, що не завжди “особливості розмовної мови потрапляють на сторінки літературного твору, і не кожен літературний напрямок припускав і плекав отаке просякнення літературної мови елементами мови розмовної”. Цікавою

є теза Майстра про те, що найчастіше простежуємо розмовну мову не у віршованих, а у прозових творах, особливо в “реалістично-побутовій літературі”, починаючи десь із середини XIX ст. Колись письменник інколи вважав своїм завданням прикрасити, “ушляхетнити” мову своїх героїв, оскільки вони “малописьменні” й “малолітературні” люди. Таким чином митець доводив “балаканину” персонажів до “пуття”, до “літературної кондиції”.

Але далі Григорій Порфірович справедливо зазначає, що є й інші письменники, які, навпаки, вважали копіювання особливостей розмовної мови як точну, фотографічну чи навіть натуралістичну відповідність дійсності за позитивну рису літературного твору, яка доводить нашу гіпотезу про наявність розмовно маркованого компонента у сучасному художньому тексті, що необхідно адекватно відтворювати засобами цільової мови.

На жаль, закінчення доповіді в архіві Г. Кочура не виявлено, а там, мабуть, були б цікаві міркування про застосування засобів розмовності у художньому творі. І це наше припущення видається реалістичним на основі аналізу виявленої частини доповіді Майстра.

Свого часу Г. Кочур не погоджувався, що всі іншомовні твори слід передавати нейтральною лексикою. Спрощення оберігає чистоту літературної мови, але, на думку перекладознавця, ця чистота стерильна: чистота, в якій може загинути мова. Г. Кочур наголошував, що не можна позбавляти мову соковитості або ж, навпаки, олітературнювати мову персонажів, рятуючи їх від безграмотності. Кожний герой твору говорить такою мовою, яка найкраще передає його характер, а тому її відтворення мусить бути адекватним. Майстер не цурався простої розмовної мови, діалектних слів як засобів перекладу їх іншомовних аналогів, однак закликав вживати їх тактовно і лише там, де вони використовуються в оригінальному тексті або ж в іншому місці прийомами компенсації [7, с. 369], що ми часто простежуємо у наших дослідженнях.

В аналізі проблеми перекладу розмовно маркованої прози Г. Кочур звертається, зокрема, до перекладів В. Мисиком творів В. Шекспіра, наполягаючи, що перекладати прозу не легше, ніж вірші, адже треба дбати, щоб це була справді розмовна, а не писана мова. Так і діалог (розмова персонажів.– *А. Б.*) у перекладі виходить дуже жвавим, позбавленим найменшої книжності [5, с. 502–503], якщо його дещо наблизити до живої, природної невимушеної розмови.

Заслуговує на увагу дослідників наукової спадщини Майстра фокусування на такій особливості перекладу, як надзвичайне багатство лексики та синтаксичних конструкцій, оскільки лише тоді можна з упевненістю стверджувати, що перекладач почуватися господарем у невичерпній скарбниці рідної мови й спроможний передати її засобами все мовне багатство оригіналу. Як приклад Григорій Порфірович наводить порівняння українських перекладів Лопе де Веги у виконанні М. Лукаша і М. Лозинського: “[...] переклад М. Лукаша повніше і впевненіше відтворює саме народну, демократичну стихію в мові оригіналу, аніж, приміром, трохи “інтелігентні”, хоч і віртуозні переклади М. Лозинського” [11, с. 508], що наводить на думку про існування двох тенденцій перекладацьких стратегій: одні перекладачі адекватно відтворювали народнорозмовну маркованість художніх текстів, інші займалися “олітературенням” мови перекладів.

Стаючи на захист відтворення у перекладі автентичності першотвору, Г. Кочур критикує “причісування” мови перекладу, адже “герої розмовляють, а не трактати пишуть”: “[...] ледве письменник збивається з праведної путі й дозволяє собі якусь непристойність, як потрібно втрутитися: вилучити небезпечне місце або переробити його так, щоб воно відповідало нашим уявленням про добрий тон. І нехай там перекладач перекладає письменника такого, який він є насправді, – а ми його підстрижемо та випрасуємо так, що буде він у нас зразковий” [10, с. 565]. Такою була позиція тодішньої цензури перекладів.

Схвально відгукується Г. Кочур і про відтворення українських розмовно-діалектних словоформ засобами іншої мови, зокрема й французької. Так, на думку Майстра, Жінет Максимович, перекладаючи твори В. Стефаника, насичені просторічно-діалектними елементами, не пристала на пораду, що такі твори варто перекладати звичайною літературною мовою: “Для Стефаникових новел вона мобілізувала всі ресурси розмовної мови, порушення орфоєпії, відтворені порушенням орфографії, весь запас просторічних слівець і зворотів – і так створила якусь подобу Стефаникової “бесіди”. Це був справді єдиний оптимальний вихід. Так перекладачка виконала найважче поки що в її житті завдання” [8, с. 543].

Таким чином, робимо висновок, що, за Г. Кочуром, методика відтворення розмовно маркованих елементів іншомовного художнього твору засобами української мови не може бути одновекторною. З одного боку, не варто спрощувати живу мову твору, вживати все розмаїття лексичного арсеналу української мови, не цураючись розмовно-просторічних слів. А з другого – недоречним є “перейскравлювання”, одомашнення перекладів.

Аналіз поглядів Г. Кочура на перекладацтво дав змогу виявити такі види перекладів: уяскравлений, олітературений та природний (адекватний оригіналу). Окремо можна виділити підцензурний і післяредакторський переклади, які мали місце в епоху, коли існувала заборона на наявність розмовно-просторічних елементів в українському перекладі.

Визначено три соціолінгвістичні напрями перекладознавчих досліджень кочурознавства, а саме розмовність, просторіччя і діалектизми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Верлен П.* Из збірки “Колишнє й недавнє”: “Поетичне мистецтво”; “Осінь пісня”: [Вірші] / Пер. з фр. // Зарубіж. л-ра. – 2003. – № 5. – С. 12–13.
2. *Зорівчак Р.* Григорій Кочур як історик українського художнього перекладу / Роксолана Зорівчак // Григорій Кочур і український переклад: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ; Ірпінь 27–29 жовтня 2003 р. / Редкол.: О. Чередниченко (голова) та ін. – Київ; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – С. 17–29.
3. *Зорівчак Р.* Кочурознавство: витоки й перспективи: до сторіччя від дня народження Майстра [Григорія Порфирівича Кочура] / Роксолана Зорівчак // Іноземна філологія. – Львів, 2008. – Вип. 120. – С. 122–132.
4. *Зорівчак Р.* У духовно-культурному полі Григорія Кочура – теоретика й історика українського перекладу / Роксолана Зорівчак // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв’ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К.: Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 11–63.

5. *Кочур Григорій* Василь Мисик. Перші кроки / Григорій Кочур // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 503–504.
6. *Кочур Григорій* Доповідь про розмовність / Григорій Кочур // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 107–109.
7. *Кочур Григорій* Єнс-Петер Якобсен : [Післямова] / Григорій Кочур // Якобсен Є.-П. Пані Марія Груббе. Нільс Люне / [Пер. з данської О. Сенюк]. – К., 1969. – С. 363–375.
8. *Кочур Григорій* Жінет Максимович. Відтворено французькою / Григорій Кочур // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 542–543.
9. *Кочур Григорій* З творчої майстерні перекладача (Відповіді на запитання з анкети редколегії збірника “Теорія і практика перекладу” для перекладачів) / Григорій Кочур // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 194–207.
10. *Кочур Григорій* Марія Габлевич [Про рецензію на переклад роману Апдайка “Ферма”] / Григорій Кочур // Кочур Г. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 564–565.
11. *Кочур Григорій* Микола Лукаш. Лопе де Вега українською мовою / Григорій Кочур // Кочур, Григорій. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. – К. : Смолоскип, 2008. – Т. 1. – С. 508–510.
12. *Медвідь О.* Англomовна поезія в перекладах Григорія Кочура / О. Медвідь // Григорій Кочур і український переклад : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ ; Ірпінь 27–29 жовтня 2003 р. / Редкол. : О. Чередниченко (голова) та ін. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – С. 152–157.
13. *Перепада А.* Григорій Кочур і Микола Лукаш – дві школи в українському перекладі / Анатоль Перепада // Григорій Кочур і український переклад : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, К.; Ірпінь 27–29 жовтня 2003 р. / Редкол. : О. Чередниченко (голова) та ін. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – С. 74–78.
14. *Чередниченко О.* Проблема адаптації у світлі Кочурової концепції перекладу / Олександр Чередниченко // Творчість Григорія Кочура у контексті української культури ХХІ віку: до 100-річчя від дня народження Майстра : Матеріали ІV міжнародної наукової конференції (Львів, 15–17 листопада 2008 р.). – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – С. 40–47.

Стаття надійшла до редколегії 18.11.2013

Прийнята до друку 24.01.2014

**К ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ МЕТОДИКЕ ГРИГОРИЯ КОЧУРА:
ПЕРЕВОД РАЗГОВОРНО МАРКИРОВАННОГО КОМПОНЕНТА
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА СРЕДСТВАМИ ЦЕЛЕВОГО
ЯЗЫКА**

Андрей Билас

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
ул. Шевченко, 57, г. Івано-Франківськ, Україна, 76025;
e-mail: bilas_andriy@ukr.net*

Статья посвящена исследованию вопроса воспроизведения разговорно маркированного компонента иноязычного художественного текста в Кочуровской концепции перевода. Проанализован подход Г. Кочура к проблеме перевода разговорных элементов иноязычного художественного произведения на украинский язык. Прослеживается направленность анализа переводческих стратегий Григория Кочура. Рассматривается проблема использования в переводе стилистически окрашенных ресурсов украинского языка.

Ключевые слова: воспроизведение, разговорно маркированный компонент, переводческая стратегия, анализ, перевод.

**HRYHORIY KOCHUR'S TRANSLATION METHODS:
RENDERING THE COLLOQUIALLY MARKED COMPONENT
OF FICTION BY MEANS OF TARGET LANGUAGE RESOURCES**

Andriy Bilas

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76025
e-mail: bilas_andriy@ukr.net*

The article deals with the study of the issue of rendering the colloquially marked component of the original fiction text in Kochur's translation concept. Hryhoriy Kochur's approach to the issue of translating colloquial elements of the original text into Ukrainian is analysed. The analysis of Hryhoriy Kochur's translation strategies is made. The issue of using stylistically marked Ukrainian language in translation is investigated.

Keywords: rendering, colloquially marked component, translation strategy, analysis, translation.